

Marsai Viktor: Menteni a menthetőt

Besenyő János: A nyugat-szaharai válság egy magyar békefenntartó szemével

Publikon Kiadó, Budapest, 2012
354 oldal, ábrákkal

Besenyő Jánosnak a Publikon kiadónál megjelent kötete mérföldkőnek számít a magyar Afrika-kutatás történetében. Nem csupán azért, mert egy hazánkban csaknem ismeretlen problémát dolgozott fel disszertációja megírása során, hanem aszért is, mert munkájával egy olyan kutatási irány első alaplővét tette le az asztalra, amely terület további

feldolgozása elengedhetetlen nem csupán a szűk értelemben vett magyar tudományos élet, de tágabb kontextusban olyan szervezetek számára is, mint a Honvédelmi, a Belügy- vagy a Külügyminisztérium.

Besenyő hosszú utat tett meg, amíg autodidakta módon, selfmademan-ként építkezve a hazai Afrika-kutatás megkerülhetetlen figurájává küzdötte fel magát. Életútja ugyanakkor a mostani, Afrikával foglalkozó hazai tudományos élet szimbóluma is lehetne: annak a szimbóluma, hogy a kilencvenes évek kezdete óta a politikai támogatás csaknem teljes hiányának köszönhetően az afrikanisztika a túlélésért küzd Magyarországon, és a szükséges források nélkül csak a végsőig elszánt, elkötelezett, Széchenyi Zsigmond és Tarrósy István szavaival élve „Afrika-vírussal” megfertőzött kutatók maradnak meg a szakmában.

Pedig a változások – ahogy Besenyő is utal rá – a nyakunkon vannak. Afrika a kilencvenes évek negatív szenzációi után ismét a politikai és gazdasági érdeklődés középpontjába került még Nyugaton is – miközben szélesebb körben szétnézve azt látjuk, hogy például Kína expanszív Afrika-politikája negyven éve szinte töretlen. A bőségszaru kimerülni

látszik, és a világ nem mondhat le a fekete kontinens kincseiről – nem csupán nyersanyagairól, de kulturális és civilizációs eredményeiről sem. Ugyanakkor nem fordíthat hátat megoldatlan belső konfliktusainak sem, különösen nem Európa, melyet csupán a Földközi-tenger keskeny medencéje választ el Afrika északi partvidékeitől.

Ma a Magyar Honvédség három, Afrikában folyó katonai műveletben is érintett. Az Európai Unió – különösen az arab tavasz után – fokozódó érdeklődéssel tekint a kontinensre, és szinte biztos, hogy elkötelezettsége nemhogy csökkenni, hanem növekedni fog a térségben. Bár hazánk ma még csak korlátozott erővel vesz részt ezekben a missziókban, a trendek afelé mutatnak, hogy ez idővel valószínűleg változni fog. A 2014-re kitűzött afganisztáni kivonulás és a Balkán fokozatos stabilizálása után kérdéses lesz, hogy a magyar alakulatok a világ mely pontjain teljesítenek majd szolgálatot a különféle szövetségi kötelezettségvállalásokban. Akár tetszik, akár nem, Afrika egyre inkább az első helyen szerepel ezen a listán. Az al-Káida ma sokkal aktívabb a Maghrebben vagy Szomáliában, mint Afganisztánban. Az öreg kontinens határait ostromló illegális migránsok tömegei Észak-Afrika felől szeretnék elérni Európa „puha altestét”, és ezeken a csatornákon keresztül folyik a kábítószer- és fegyverkereskedelem is. Ha az ezen fenyegetések elleni küzdelmet csak közvetlen határainknál kezdjük meg, erőfeszítéseink eleve kudarcra vannak kárhozthatva.

Mi következik ebből? Az, hogy meg kell ismernünk Afrikát, mélyen és alaposan. Lehetőleg olyanok tapasztalatain keresztül, akik nem csupán porosodó könyvekből és pontatlan internetes forrásokból, hanem személyes élményekből építkezve mutathatják be adott országok, konfliktusok helyzetét, körülményeit, viszonyait.

Ezen a területen, ahogy Besenyő rámutat, óriási elmaradásunk van. Csak 1990 és 2000 között 12 afrikai műveletben a Magyar Honvédség több tucatnyi katonája vett részt anélkül, hogy tapasztalataikat, ismereteiket összegezték, kiértékelték volna, hogy ezek felhasználásra kerülhessenek a későbbi missziók során. Ez a rendkívül értékes tudásanyag így részben elveszett, illetve rendkívül nehezen visszakereshető. Márpedig ez az az ismerethalmaz, amelyet nem tudunk mástól megszerezni. A NATO, az ENSZ vagy az EU különféle dokumentumai leírhatják ugyan a műveletek pontos mandátumát, a bevetés szabályait, esetleg felszínes politikai iránymutatásul szolgálhatnak, de nem fogják tartalmazni, hogyan kell védekezni a kigyók ellen, vagy hogy milyen ösvényeket érdemes használni járőrözés közben a nyugat-szaharai Agwanit körzetben.

Besenyő munkája ennek az erodálódásnak igyekszik elejét venni. Olyan szerencsés egybeesésnek lehetünk a tanúi, amikor a szakértő egyben az általa tárgyalt misszió résztvevője

is volt, és így a tudásanyag átmentése problémamentes. A szerencsés szintézisből egy olyan munka kerül az olvasó kezébe, amely nem csak a rendkívül szerteágazó szakirodalom feldolgozásával küzdött meg sikeresen, de személyes tapasztalatok beépítésével tette még kézzelfoghatóbbá a nyugat-szaharai viszonyokat. Ráadásul mindezt olvasmányos és érdekes előadásmódban fejt ki. Itt nem csupán öncélú esztétizálásról van szó: míg a varánuszos kaland vagy a tűzhely közelében felbukkanó mérges kígyó esete a közönséges olvasónak egy-egy érdekes epizód csupán, addig az esetlegesen Észak-Afrikába vezényelt honvéd számára a mindennapi életben maradáshoz szükséges elengedhetetlen biológiai és kulturális információk kincsésbányája lehet.

De jóval többről van itt szó egyszerű országismertetőnél. A szerző széles látókörét dicséri, hogy – túllépve a politikai és biztonságpolitikai dimenzió – bemutatja a konfliktus mögött húzódó gazdasági és kulturális mozgatórugókat. Nem dimenzionálja túl ugyanakkor például a foszfát jelentőségét, és biztos kézzel vezet a különféle külpolitikai konstellációk ismertetése során (USA–Marokkó, illetve Franciaország–Mauritánia-tengely vs. a Polisario–Algéria–Líbia hármasság). Ezek kétségtelenül döntő mértékben határozzák meg a terület sorsát. Besenyő illúziómentesen mutatja be a különféle szereplők geostratégiai érdekeit, játszmáit, melyek természetét jól érzékelteti Kissinger idézett szenvtelen megállapítására utalva: „Az Amerikai Egyesült Államok nem engedheti meg egy újabb Angola létrejöttét az Atlanti-óceán keleti partján!” (183. o.) Nyugat-Szahara történelmének bemutatásán keresztül a szerző ábrázolja, hogyan vált az elmúlt évszázadok során a terület a különféle külső hatalmak, spanyolok, franciák, marokkóiak játékszerévé, valamint tanúi lehetünk, hogy a sors iróniájaként az egykori szövetségesek és anti-imperialisták hogyan váltak a függetlenség után maguk is gyarmatosítókká és megszállókká (l. Marokkó és Mauritánia esetét). A kötetben kimondatlanul is ott húzódik a megállapítás, hogy a néhány százezer fős saharai közösséget jelentéktelen politikai és gazdasági súlya arra kárhuztatja, hogy ne tudjon kitörni az elszigeteltségből, és így képtelen hathatósan beleszólni saját sorsa alakulásába.

A munka nem kíméli a világszervezetet sem, és szembe mer nézni az ENSZ fogyatékoságaival: a Cuéllar–Diallo páros, majd Boutros-Boutros Ghali működésén keresztül láthatjuk, hogy sok esetben a szervezet sem tudta vagy akarta a kívánt pártatlan közvetítő szerepét játszani, és a saharai függetlenségi esélyei ezzel radikálisan csökkentek – hiszen éppen az ENSZ lehetett volna az a külső aktor, amely a nemzetközi jog segítségével kiharcolhatta volna a nyugat-afrikai nép önállóságát. Ugyanakkor Besenyő nem idealizálja a saharaiakat sem: rávilágít kapcsolataikra a szervezett bűnözői csoportokkal, az általuk végzett

csempésztevékenységre, illetve figyelmeztet az al-Káida felé fordulásuk lehetőségére is. A szerzőt dicséri, hogy a fekete-fehér látásmód helyett nagy érzékenységgel közelít a különféle problémákhoz, és nem kerüli el figyelmét például az a jelenség, hogy a Nyugat-Szaharába letelepített marokkóiak jelentős része is egyre inkább függetlenségpártivá válik. Azt is leírja, hogy a marokkói kormány által a menekültek hazatérését segítő programokat gyakran a Polisario gátolja minden lehetséges eszközzel. Ami a függetlenségpárti szervezet szempontjából érthető is, de ettől még a saharáviak a menekülttáborokban nyomorognak.

Besenyő arra is rámutat, hogy a konfliktusok jegelése veszélyes eszköz, amely könnyen visszafelé sülhet el. Egyre többen vélik úgy a saharávik között, hogy „az ENSZ impotens szervezetként működik, illetve a marokkóiakat támogatja, ezért célszerűbb lenne újra fegyverrel érvényt szerezni jogaiknak”. (180. o.) Az elmúlt évek megmozdulásait, illetve az arab tavasz eseményeit szem előtt tartva ezért nem véletlen, hogy a kötet a következő megállapítással zárul: „A menekülttáborok egyre nagyobb problémát jelentenek mind az őslakosoknak, mind az őket befogadó algériai hatóságoknak. A misszióba való felkészítésnél ezt fokozottabban figyelembe kell venni, ugyanis a művelet „alvó” jellege bármikor megváltozhat, és veszélyesebbé válik az itt történő szolgálatteljesítés.” (249. o.)

A kötetben a jobb megértés elősegítésére számos jól használható ábrát, táblázatot és térképet találhat az olvasó. Ezért kissé bosszantó, hogy a könyv egyetlen negatívuma sem tartalmi, hanem formai jellegű: kisebb-nagyobb nyelvtani, tipográfiai, gépelési hibák maradtak a szövegben.

Mindent összevetve Besenyő János példaértékű munkát adott ki kezei közül, mely mintaként szolgálhat a többi afrikai konfliktus felfejtéséhez és hazai vizsgálatában, valamint ahhoz is zsinórmérték lehet, hogy a Magyar Honvédség tagjainak műveleti tapasztalatai miként ötvözhetőek rendkívül magas színvonalon a „civil” szakértők és kutatók ismereteivel és világlátásával. Csak bízhatunk benne, hogy ez az irány további követőkre talál.